

IAMCR:n konferenssista aineksia Suomen viestintäpoliittiseen keskusteluun

Viestintäpolitiikka on tärkeä asia eikä sitä tule jättää vain alan ammattilaisille, poliitikoille tai tekniikan kauppaajille. Viestinnän tutkijat pitävät välttämättömänä osallistumista keskusteluun, ja heillä on myös tarjolla vakavasti otettavia näkökulmia ajankohtaisista viestintäpoliittisista kysymyksistä. Näin voi tiivistää tiedotustutkijoiden maailmankonferenssin keskeisen annin suhteessa Suomessa ja muissa kehittyneissä kapitalistisissa maissa käynnissä olevaan viestinnän rakenteiden muutokseen. Tiedotustutkijoiden maailmanjärjestön IAMCR:n konferenssi ja yleiskokous pidettiin tällä kertaa vuoden 1992 olympialaisiin valmistautuvassa Barcelonassa 24.-28. heinäkuuta. Katalonialaista kulttuuri-identiteettiään korostavat paikalliset järjestäjät olivat nostaneet konferenssin yleisimmäksi joukkotiedotuksen ja kulttuuri-identiteetin suhteen. Konferenssiin osallistui runsaat 600 tutkijaa kaikkialta maailmasta.

Konferenssin eri työryhmissä tuli esille lukuisia tutkimuksia, joissa on arvioitu käynnissä olevaa viestinnän rakenteiden muutosta. Kysymys ei enää ole uuden viestintäteknologian sovellutuksiin perustuvien utopioiden rakentelusta, vaan jo tehtyjen muutosten kriittisestä arvioinnista. Seuraavassa esitellään näitä tutkimuksia sivuavaa keskustelua lähinnä niiden työryhmien perusteella, jotka käsittelevät viestintäpolitiikan ajankohtaisia alueita

ja viestinnän demokratisoinnin kysymyksiä.

Yleisenä päätelmänä tutkijoiden näkemyksistä voidaan todeta, että viestinnän kaupallistumisen tai uusien teknisten innovaatioiden ei katsota merkittävästi lisänneen sananvapautta tai johtaneen entistä demokraattisempien viestinnän rakenteiden muotoutumiseen. Uudet rakenteet ja uusi tekniikka eivät saa muuttua itseisarvoksi. Tulevassa viestintäpolitiikassa on aikaisempaa kriittisemmin kysyttävä, mitä tarkoituksia uusien organisaatioiden ja uuden tekniikan tulisi palvella.

Ajankohtainen viestintäpolitiikka

Kokouksen perusteella on nähtävissä kahdenlaista suhtautumista viestintäpolitiikkaan. Toinen tuli esille kaupallisten viestimien kriitikkissä. Monissa maissa on havahduttu huomaamaan, että perinteiset eurooppalaiset julkiset yleisradioyhtiöt ovat niitä kohtaan esitetystä – usein aiheellisesta – kriitikkistä huolimatta tarpeellisia ja välttämättömiä. Kaupalliset yrittäjät eivät kykene eivätkä haluaakaan korvata niitä. Tilanne on jopa niin päin, että monissa aiemmin puhtaasti kaupallisen sähköisen viestinnän maissa, kuten Yhdysvalloissa, on alettu vaatia vaihtoehtoa kaupallisuudelle, ts. eurooppalaistyylisiä ei-kaupallista radio- ja tv-toimintaa. Toinen edelliseen

kiinteästi liittyvä näkökulma perustuu klassiseen keskittymistutkimukseen. Tutkijat monissa maissa ovat voineet todeta, että myös sähköisten viestinten omistus keskittyy, ellei asiaan puututa lainsäädännöllä tavalla tai toisella.

Sveitsiä on pidetty paikallisradiojärjestelmänsä osalta melko samanlaisena kuin Suomea. Siellä toimii valtiojohtoinen radio- ja tv-yhtiö SRG sekä runsaat parikymmentä kaupallista paikallisradioasemaa, joiden lähetystehot, ohjelmatyylit ja eräät muutkin piirteet ovat paljon suomalaisten paikallisradioiden kaltaisia. Zürichin yliopiston tutkijat Heinz Bondafelli ja Michael Schanne toteavat: "Yksityiset paikallisradiot raportoivat paikallisista kulttuuri-ilmioistä ja muista tapahtumista kalenterin tavoin, mutta ne eivät edistä (paikallista) kulttuuria luovalla tai uudella tavalla." Bondafelli ja Schanne toteavat edelleen, että suurin uutuus minkä yksityiset asemat ovat tuoneet Sveitsiin, on mainonta ja runsas angloamerikkalaisen pop-musiikin tarjonta.

Pariisin yliopiston tutkija Yvonne Mignot-Lefebvre puolestaan on tutkinut kaapelitelevision vaikutusta sananvapauteen Roubaixin kaupungissa. Hän toteaa tutkimuksensa yhteenvedossa: "Kun... nämä tutkimustulokset ja ulkomaiset vastaavat tutkimukset kootaan yhteen, näyttää siltä, että merkittävät läpimurrot ovat sporadisia; viestinnän demokratisointi on lähtenyt huonosti liikkeelle." Samalla Mignot-Lefebvre joutuu toteamaan, että edes kaapeli-tv -kanavien avaaminen ns. suurelle yleisölle ei tuottanut kovin merkittäviä tuloksia Roubaixissa. Ohjelmatuotannossa on ainakin jossain määrin käytettävä professionaalista työvoimaa — jatkotutkimuksen asia on selvittää, miten professionalismi ja eräänlainen kansalais-tv:n idea voidaan kytkeä yhteen.

Tanskan yleisradiolaitos muistuttaa viimeisimpien muutosten jälkeen myös jossain määrin Suomea — tosin sillä erotuksella, että mainonta ja kaupallisuus eivät ole yhtä dominoivia. Tällä hetkellä Tanskassa ei ole lainkaan mainontaa radiossa eikä tv:ssä. Valtiolinen radio- ja tv-yhtiö Danmarks Radio on

kylläkin menettänyt monopoli asemansa jo vuonna 1981, jolloin ei-kaupalliset yhteisöradio- ja tv-asemat sallittiin. Tanskalaiset tutkijat Vibeke Petersen, Ole Prehn ja Erik Nordahl-Svendsen esittelivät IAMCR:n konferenssissa tutkimusta, jossa tarkasteltiin mainittujen ei-kaupallisten yhteisöasemien kuuntelua. Tulosten mukaan asemat ovat erittäin suosittuja: 82 % oli kuunnellut niitä ja 74 % piti niitä tarpeellisina. Tänä syksynä (1988) Tanskassa aloittaa kaupallinen TV-2 -kanava. Lisäksi mainonta sallitaan radiossa. Tämä tapahtuu kuitenkin eri tavalla kuin Suomessa. Huomattava osa jo toiminnassa olevista ei-kaupallisista yhteisöasemista ei halua aloittaa mainontaa. Hyvityksenä tästä ne saavat valtion tukea.

Yhdysvaltoja on totuttu pitämään kaupallisen radio- ja tv-toiminnan työssijana. Ulkomailla on vaihtoehtona kaupalliselle yleisradiotoiminnalle tunnettu lähinnä vain National Public Radio (NPR), joka on jo vuosia toiminut USA:n ei-kaupallisena radio- ja tv-asemaketjuna. IAMCR:n Barcelonan kokouksessa herätti huomiota kuitenkin professori William Barlow, joka on tutkinut maan toista ei-kaupallista radioasemaketjua, Radio Pacificaa. Se on toiminut vuodesta 1949 saakka NPR:n rinnalla ja itse asiassa hiljalleen laajentanut toimintaansa. Siihen kuuluu nykyään viisi asemaa itä- ja länsirannikon suurimmissa asutuskeskuksissa sekä Houstonissa.

Sekä NPR:n että Radio Pacifican valtionapuja on supistettu Reaganin kaudella, mutta molemmat ovat yleisön tuella kyenneet jatkamaan toimintaansa. Tämä on William Barlown mukaan osoitus siitä, että myös Yhdysvalloissa yleisö kokee tarpeelliseksi ei-kaupallisen julkisen yleisradiotoiminnan. Sielläkin se täyttää alueen, jota kaupalliset viestimet eivät pysty tai halua palvella.

Viestinnän demokratisointi

Viestinnän demokratisointi on ollut IAMCR:n konferenssien keskeisiä teemoja kautta 1980-luvun. Keskustelun vauhdittajina

ovat olleet toisaalta UNESCO:n puitteissa hahmotellut ajatukset viestinnästä erityisenä ihmisoikeutena (right to communicate) ja pyrkimykset uuden kansainvälisen tiedotus- ja viestintäjärjestyksen luomiseksi, toisaalta uuden viestintäteknologian tarjoamat mahdollisuudet aikaisempaa demokraattisempien viestintärakenteiden kehittämiseksi. Tutkijoiden työ on ollut koko ajan kiinteässä yhteydessä uudenlaisten viestinnän organisaatiomuotojen ja tekniikoiden kokeiluun.

Viestinnän demokratisoinnin tavoitteena on pidetty toisaalta erilaisten hajautettujen viestintärakenteiden luomista, toisaalta sanomien tuottajien ja lähettäjien sekä niiden vastaanottajien välisen kuilun kaventamista. Edellinen tavoitteista suuntautuu kaikenlaisia tiedonvälityksen monopoleja vastaan, kaupallisia sekä ei-kaupallisia, jälkimmäisen mukaisesti yleisöjen roolia on pyritty kehittämään aktiivisemmaksi ja osallistuvammaksi. Edelliseen tavoitteeseen liittyen joukkotiedotusjärjestelmien yleisrakenne voidaan määrittellä Karol Jakubowiczia lainaten seuraavasti: järjestelmien on pyrittävä avoimuuteen, monenkeskisyyteen, pluralismiin ja osallistumismahdollisuuksien tarjoamiseen.

UNESCO:n puitteissa käydyssä demokratisointikeskustelussa ei ole syntynyt yksimielisyyttä siitä, missä määrin viestintä erityisenä ihmisoikeutena on katsottava olemassa olevien viestintäoikeuksien kuten lehdistönvapauden, sananvapauden ja mielipiteen ilmaisun vapauden synteetiksi ja missä määrin se tuo esille uusia näkökulmia. Hajautetun viestinnän kokeiluja latinalaisessa Amerikassa laajasti seurannut Rafael Roncagliolo otti tähän kysymykseen Barcelonassa selvän kannan: "right to communicate" laventaa aikaisempia viestintäoikeuksia ja se edellyttää toteutuakseen länsimaista demokratiakäsitystä laivempaa demokratianäkemyttä, joka olisi luonteeltaan suora ja yleinen. Demokratiaa ei tulisi nähdä vain politiikan ja parlamentarismin osana, vaan se tulisi laajentaa kaikille yhteiskuntaelämän ja kulttuurin alueille. Ihmisten ja sosiaalisten ryhmien osallistumiseen täh-

täävät viestintärakenteet olisivat olennainen osa tällaista demokratiaa.

Yhteenvedossaan yleisöjen osallistumista koskevista kokeiluista Jakubowicz totesi uudistuspyrkimysten perusajatuksen osoittautuneen liian yltiöpäiseksi. Hän oli yhtä mieltä Jankowskin ym. kanssa siitä, että kaikki ihmiset eivät halua omaksua joukkotiedotusprosessissa aktiivista roolia ("to become a mass communicator"), vaikka heille siihen tilaisuus tarjottaisiinkin. Journalistisen professionalismin tarve ei ole kuollut; tosin professionalismia olisi kehitettävä suuntaan, mitä Jankowski ym. kutsuvat "kontrolloiduksi professionalismiksi". Jakubowiczin mukaan vaihtoehdoisen viestinnän kokeilut eivät ole poistaneet professionalismin tarvetta, mutta ne ovat sen sijaan tuoneet uusia osallistujakategorioita joukkotiedotusprosessiin (vrt. Downing). Näistä uusista kategorioista hän käyttää englanninkielisiä nimityksiä "media co-managers" ja "communication facilitators". Edelliset ovat henkilöitä, jotka voivat suoraan vaikuttaa, ammattijohtajien ohella, tiedotusvälineiden toimintaan ja tavoitteenasetteluun. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat puolestaan ihmiset, joiden panos ei ole luonteeltaan strategista tai välittömästi suuntaa-antavaa, mutta jotka uhraamalla aikaa, vaivaa ja jopa rahaa pitävät yllä tiedotusvälineiden toiminnan jatkuvuutta.

Jos viestinnän demokratisoijien käsitykset professionalismin murskaamisesta ovat olleet yltiöpäisiä, yhtä lailla yltiöpäisiä näkemyksiä on esitetty uuden viestintäteknologian mahdollisuuksista. Barcelonassa tutkijat kuitenkin esiintyivät ylenmääräisen teknologiauskon kriitikkoina. Tärkeä päätelmä tässä yhteydessä on Jakubowiczin huomautus, että teknologinen determinismi on viestinnän alueella johtanut kulttuuripolitiikan syrjäytymiseen teollisuuspolitiikan tieltä. Viestintäpoliittisia ratkaisuja hallitsevat informaatioyhteiskunnan kehittämiseen liittyvät kansallisen teollisuuden intressit ja kulttuuripoliittiset tavoitteenasettelut jäivät toissijaisiksi tai kokonaan merkityksettömiksi. Tämän Jakubowic-

zin muistutuksen vakavuuden soisi myös suomalaisten viestintäpoliitikkojen ymmärtävän.

Kirjallisuus

BARLOW, William. Community Radio in the U.S.: The Struggle for a Democratic Medium. *Media, Culture & Society*, Vol. 10 (1988), No. 2, 81-105.

BARLOW, William. On the Wings of a Dove: A Cultural History of Pacifica Radio. Esitelmä IAMCR:n konferenssissa Barcelonassa 24.-28.7.1988. (Working Group for Community Radio & TV).

BONDAFELLI, Heinz & SCHANNE, Michael. Swiss Local Radio's Contribution to Cultural Identity: Evidence Based on Program and Audience Analysis. Esitelmä IAMCR:n konferenssissa Barcelonassa 24.-28.7.1988. (Working Group for Community Radio & TV).

DOWNING, John D.H. The alternative public realm: The organization of the 1980s anti-nuclear press in West Germany and Britain. *Media, Culture & Society*, Vol. 10(1988), No 2.

JACUBOWICZ, Karol. The New Information and Communication Technologies and Democratisation of

Communication. Esitelmä IAMCR:n konferenssissa Barcelonassa 24.-28.7.1988. (Working Group on Democratisation of Communication).

JANKOWSKI, Nick & VOS, Koos & BROUWER, Wim. Media in Their Own Hands: Training Citizen Groups in Video Production Techniques. Esitelmä IAMCR:n konferenssissa Barcelonassa 24.-28.7.1988. (Working Group on Democratisation of Communication).

MIGNOT-LEFEBVRE, Yvonne. Local Television and Citizen Expression. Rebuilding a Cultural Identity in Roubaix through Community Television. Esitelmä IAMCR:n konferenssissa Barcelonassa 24.-28.7.1988. (Working Group for Community Radio & TV).

PETERSEN, Vibeke G. & PREHN, Ole & NOR-DAHL SVENDSEN, Erik. Community Radio and TV in Denmark: Breaking a Monopoly or Introducing New Media (2. ed.). Esitelmä IAMCR:n konferenssissa Barcelonassa 24.-28.7.1988. (Working Group for Community Radio & TV).

RONCAGLIOLO, Rafael. Democratisation of Communications: An Outline. Esitelmä IAMCR:n konferenssissa Barcelonassa 24.-28.7.1988. (Working Group on Democratisation of Communication).